

MARIÀ CORBÍ , UN MESTRE PEL SEGLE XXI

Salvador Juncà

Recordo com si fos ara el meu primer contacte amb algú que, em van dir, es deia Marià Corbí. Aquest contacte no va ser personal sinó a través del text d'un seu amic i "intèrpret". El text de què parlo era una llarga reflexió que em va violentar i seduir alhora. Ho dic perquè a mi m'havia costat molt de lligar i harmonitzar dos aspectes importants de la meua vida i que configuraven la meua visió de les coses: per un costat la fe cristiana viscuda des d'una posició progressista, conciliar, i per altre costat una posició coherent amb el paradigma científic vigent que havia estat present en la meua formació i en la meua professió des de ben jove.

I aleshores, aquell text... que semblava posar-ho tot en dubte. Les meves "alarmes" es van disparar i em deien que si li donava crèdit, les meves seguretats, guanyades amb molt d'esforç i molt de temps, podien anar-se'n en orris. No es tractava tant de contrastar unes altres creences per a substituir o reforçar les que ja tenia, sinó que se'm preguntava directament alguna cosa com ara "calen les creences?" "Pots estar segur d'allò que dones per inqüestionable?"

Val a dir que jo sempre he estat disciplinat i fidel a les ideologies que en gran mesura em constitueixen. "Tenir les coses clares" formava part de mi i em sentia satisfet quan la gent que m'envoltava em valorava intel·lectualment i això feia que m'esforcés per tenir allò que se'n diu "el cap ben endreçat". No podia córrer el risc d'entrar en dubtes existencials perquè "algú" em volia capgirar els punts de vista que m'asseguraven ser qui era: on hauria anat a parar el meu "jo" tal com l'havia anat construint?

Però per altre costat, tot llegint el text de marres, m'adonava de fins a quin punt jo portava una doble vida mental. Segons el lloc i les circumstàncies, em calia dissimular una mica la meua postura creient que no encaixava amb els ambients socials on em movia i que, simplement, consideraven supèrflua qualsevol creença religiosa. Aquí em sortien justificacions basades en la radicalitat de la lluita per la justícia que només es podia aguantar amb una fe que no fa preguntes però actua "a favor dels bons".

D'altra banda, em calia (necessitava) pertànyer a institucions i grups on aquella fe que no fa preguntes quedava reforçada i justificada. El testimoni de tantes persones que admirava no em deixava pensar que aquella fe i aquelles creences més o menys matisades, fossin supèrflues. En el fons tenia necessitat, com continuo tenint ara, d'alguna explicació del "per què de tot plegat"! La vida semblava oferir alguna cosa més que mecanicisme, probabilitats, atzar sense raons. I sempre amb el dubte de si la meva necessitat de sentit no era una debilitat il·lusòria.

De cop, la sospita que la meva situació no tenia res d'extraordinari. El debat entre la religió i la ciència tenia ja una antiguitat de tres segles. La doble vida que intenta lligar els dos aspectes de la nostra cultura era una mica esquizofrènica. I el pitjor era la sensació que les coses anaven molt embalades i en el nostre entorn portàvem un retard i un allunyament província dels corrents més actuals d'entendre el món...

En aquell text... semblava entendre que la fe i la ciència es poden basar en mites. Que sovint, o sempre, confonem la realitat amb els mites que l'expliquen...però que al seu torn, aquests mites no són "reals". Que la religió (i sovint la ciència) utilitzen els mites per a fer-se entendre però allò que cal entendre prioritàriament és el missatge i no el missatger. Al mateix temps, però, entendre que no arriba cap missatge sinó amb un (fals) missatger. Però com fer-ho per a destriar el significat del significat? És tan senzill i tan més clar quedar-se amb les paraules que expliquen, en comptes de entendre de debò allò que volen explicar i que no són paraules. Total, un embolic que només es podia aclarir parlant amb qui deia aquestes coses. És a dir, calia conèixer i entendre què volia dir en Marià, calia parlar-hi. I aquell parlar es va convertir en un escoltar que, en el meu cas, fa 25 anys que dura!

Un quart de segle fent camí, escoltant i discutint amb en Marià Corbí bé val unes ratlles de justificació. No per mi, evidentment, sinó per ajudar a entendre quina és l'originalitat i la radicalitat de la seva feina sobretot quan impacta amb persones més aviat normals i corrents, com ha estat la meva mateixa experiència. I no es tracta de mitificar ningú, que tots som humans i tots arrosseguem una motxilla pesada de prejudicis i hàbits de comportament. Però hi ha persones que, amb tota la seva humanitat, en un determinat moment, són com portes que obren a una altra dimensió del pensament. Sincerament crec que en Marià Corbí ha estat una d'aquestes portes per a molts de nosaltres.

Posats, doncs, a parlar d'en Marià, he de dir que, per a mi és la personificació d'allò que expliquen molts llibres sobre la ciència i els científics. El científic, diuen, si ho és de veritat, ha de ser escèptic. No es pot deixar arrossegat pel seu propi discurs i tot ho ha de posar sempre en quarantena. Però alhora s'ha de deixar guiar de les seves intuïcions i ha de perseguir la veritat encara que no l'assoleixi. Ha de ser intèrpret d'allò que és, no d'allò que li plau. Etcètera. I a mi em sembla que en Marià és així. Mai no m'ha semblat que prescindia del mètode científic, ni quan es tracta d'investigar aspectes subtils de la realitat sense disposar de més eines que la introspecció i la racionalitat. Res a creure, tot ha de ser verificat personalment!

El seu sentit crític el porta sovint a malfiar-se d'altres ensenyaments, d'altres guies espirituals que ell no ha pogut contrastar per sí mateix. Això fa que moltes vegades es mostri intransigent amb qualsevol intent de simplificar el camí intel·lectual i personal que condueix a la saviesa de les tradicions culturals de la humanitat. És enemic dels sincretismes i de les enteses fàcils i tranquil·litzadores. És conscient que el seu missatge no aporta tranquil·litat sinó molta feina. I té pressa per fer la feina, li costa d'acceptar el relativisme i la conformitat amb l'estatus quo que la majoria fem servir per sobreviure sense massa angúnies. M'imagino els profetes bíblics de l'antiguitat, aquells que havien entrellucat l'Absolut i després no es podien desfer d'Ell. Devien assemblar-se a en Marià d'alguna manera.

La seva necessitat de la racionalitat, el seu respecte per la lògica i pels mètodes epistemològics d'abordar tota realitat, l'acostumen a portar cap a un camí d'estudi i recerca constants i sistemàtics. Em sembla que per això rebutja la sol·licitud de molts que volen escurçar aquest camí amb receptes que no serien més que noves creences substitutives. Si la religió ja no ens serveix, podríem fer-ne una de nova? Uns nous rituals, una nova ètica, una nova visió del món? Què hem de fer? Quin és el mètode? Però en Marià no transigeix en recomanar fórmules. Només el coneixement personal i verificable de les intuïcions dels grans mestres espirituals de la història. Què hi farem!

Penso que en Marià ha sacrificat ell mateix moltes seguretats: creences, ideologies, institucions, reconeixement ...i això és un camí dolorós. El sentiment de pèrdua de la importància personal que exigeix la seva opció, ha de ser dur per a qui ha cultivat la seva persona a fons. Potser per això a molts se'ns apareix com algú distant, que està "a una altra riba" de la que ja no tornarà. Suposo que cap científic ni cap profeta s'ha estalviat la seva dosi de soledat i de desamparament per haver de viure a la intempèrie, sense aquella casa pròpia on no mana la Veritat sinó la veritat que jo sóc .

Però totes aquestes opinions són personals i un pèl sentimentals. Prefereixo fer una relació d'aquells aspectes de la seva feina que més m'han impactat, sigui perquè eren una novetat per a mi o perquè la seva radicalitat ha obert com esclatxes en el meu cervell. Moltes vegades ho he entès com qui té petites il·luminacions, com quan s'aprèn una cosa per primera vegada i es viu el goig intel·lectual de veure-hi de sobte una mica més clar.

Recordo que la seva aposta per l'anàlisi històrica de la cultura, absolutament evolucionista i materialista (potser hauria de dir monista) em va semblar tranquil·litzadora: no calia fer poesia de la història ni muntar cap teoria conspiratòria. Així, el paper de la cultura en el mecanisme de l'evolució humana i el paper de la religió com a fet cultural. La rellevància de l'època Moderna a Occident, el sorgiment de les ideologies i l'arribada a la societat anomenada del coneixement, sense ser troballes personals per separat, si que quedaven integrades en un tot coherent i multidisciplinar que mena a comprendre fins quin punt ens prenem massa seriosament a nosaltres mateixos, com si fóssim "algú vingut a aquest món" de forma individual.

En Marià transforma aquests conceptes teòrics en normes de vida, com ho feien els filòsofs de l'Antiguitat. Cal saber, no per retòrica acadèmica, sinó per transformar-se interiorment, per adquirir una qualitat humana que faci possible de superar el pensament automàtic. En Marià identifica aquesta dimensió que anomena de qualitat humana profunda amb la consciència del poder de la llibertat i la creativitat. I d'aquí la seva obsessió per a trobar camins d'accés a aquest poder de la qualitat humana, que ens faci capaços de sobreviure, un cop més, en un entorn cultural nou i desconegut com és la societat del coneixement que ens ve al damunt amb més amenaces que promeses.

Si la qualitat humana és possible, si és el camí per a transformar la vida humana des de les seves formes primitives estàtiques, agrícoles i ramaderes, a noves formes dinàmiques que poden comportar amb la seva innovació contínua d'escapar-se del nostre control, cal explorar totes les experiències, tots els camins, tots els indicis que ens obrin a una consciència creativa i desinteressada. Una consciència més allunyada dels primats que som i més pròxima a una humanització que la capacitat plàstica que sembla permetre el nostre cervell. Aquí penso que s'acosta a la típica postura dels científics optimistes que prenen l'opció d'una darrera batalla contra el nihilisme i l'autodestrucció. És l'opció contra la ignorància, la rutina i el prejudici i l'obertura al coneixement d'allò que és al marge de les pròpies necessitats i tendències individuals.

Un altre dels aspectes fonamentals que ha treballat en Marià, crec que gràcies a la seva especialització en epistemologia i lingüística, és el paper del llenguatge humà com a font d'un doble accés a la realitat. Gràcies a la comprensió del paper simbòlic de les paraules, es fa possible la presa de consciència de la diferència entre les paraules (símbols pragmàtics al servei de la supervivència) i el què hi ha darrera les paraules i que és infinitament més que l'acotació conceptual que signifiquen les paraules. Saber allunyar-se dels símbols per cercar en la realitat nous símbols més adequats (i sempre relatiu), és la base de l'exercici de tota creativitat, és la base del canvi adaptatiu dels humans, és l'accés a la llibertat que permet sortir de la programació automàtica de les paraules. I alhora, l'acceptació que sense la mediació dels símbols, mites i idees lingüístiques no hi ha vida humana. L'assumpció de la nostra naturalesa dual seria la saviesa de tota tradició: cal prendre contacte experiencial amb la nostra potencialitat lliure i creativa (divina, uns diran) sense perdre de vista la nostra realitat de vivents programats per a la supervivència, com a part de la vida que som.

Dintre de l'anàlisi lingüística, crec que en Marià s'ha convertit en un autèntic especialista en l'estudi dels mites. No és l'únic ni potser és el millor. Però, per a mi, ha encertat de lligar i explicar els mites religiosos a partir de l'organització de la supervivència que anomenem cultura. Els mites estructurarien la visió del món d'una determinada societat reclamant-ne aquella interpretació literal que genera creences acrítiques en les èpoques que el pensament crític era superflu. La comprensió íntima dels mites del passat, fan que en Marià pugui encomanar un gran respecte per aquestes magnes construccions humanes de les que ha derivat una supervivència col·lectiva reeixida. En altres paraules, els mites van estar seleccionats per l'evolució per haver proporcionat avantatges adaptatives a les cultures premodernes.

En aquest context interpretatiu, que em recorda a la lògica marxiana (en Marià em dirà que no és cert), l'estructura ideològica i cultural en el comportament social, la visió del paper de les religions en el sí de cada cultura és totalment lògica. La religió, a través dels seus mites, és capaç de programar el comportament col·lectiu, és capaç de donar-li sentit, és capaç d'induir creences i de reforçar-les amb rituals comunitaris. Comprendre això és allunyar-se dels prejudicis simplificadors de certs crítics de les religions: no ens enfrontem a una "superstició" ni a una superestructura innecessària, ni a un engany per justificar el poder. La religió, totes elles, són mecanismes que responen a la necessitat personal i col·lectiva. A les seves esquenes s'ha carregat la feina de fer durar la vida humana... en el passat.

Però, i avui dia? No és igual que sempre? No és la religió un invariant social? La resposta d'en Marià a aquestes preguntes és molt radical (no sé per què no és una mica més contemporitzador). Per a ell les religions en les noves societats industrials i postindustrials ja no són necessàries. No solament no són necessàries sinó que poden ser contraproductes a causa del manteniment literal dels seus mites fonamentals. Ja no podem creure en els mites. Ja no podem esperar de la religió el programa social d'on raja la concepció del món i el sentit de la vida. Aquesta postura és una conseqüència lògica de la forma d'entendre mite, religió i cultura. A mi, a vegades, em sembla que deu haver-hi alguna cosa que fa persistir molta gent en la religiositat tradicional. Per en Marià, aquesta "cosa" és una fixació inútil, és temps perdut, és renúncia a la llibertat de fer esclatar el cervell en les seves possibilitats d'evolució.

En aquest sentit, en Marià és més ateu que molts ateus. Una de les seves frases favorites crec que la va pronunciar el místic cristià del segle XIV Mestre Eckhart: "Demano a Déu que m'alliberi de Déu". I Eckhart no va ser l'únic a parlar d'aquesta manera. En Marià ha estat estudiant sistemàticament, persistentment, tossudament els textos d'aquestes rara avis que anomenem místics i que sovint queden al marge de les institucions eclesiàstiques (com ell mateix, penso). I d'aquest estudi, llarg en el temps, d'aquells que ell anomena "els mestres", n'ha tret una síntesi que supera sens dubte l'antinòmia entre creença i increença, entre religió i ideologia científica.

En Marià es mou amb facilitat entre textos i ensenyaments budistes. No pas per les formes culturals d'aquesta variant religiosa, sinó per la seva conseqüent increença en qualsevol forma de déu o de qualsevol forma sagrada, separada de la vida quotidiana. Navega còmodament en tradicions orientals (vedanta, taoïsme, budisme...) no per la moda sovint snob i despistada de tants admiradors d'Orient, sinó per la seva superació del dualisme típicament occidental. La seva denúncia acaba esclatant contra la nostra mania d'entronitzar els conceptes, de creure en les paraules separades d'allò que signifiquen, de convertir l'experiència d'allò-que-és, en simple teologia.

Repeteixo el què a mi em sembla fonamental del què deia ara. En Marià no és un orientalista acadèmic. Més aviat és algú que ha quedat sorprès i enlluernat per la grandiositat de la visió no-dualista del pensament d'Orient i que no s'atura en unes fronteres geogràfiques, sinó que impregna l'experiència dels místics de totes les tradicions. Leibnitz, i després Huxley, anomenaven aquesta tradició com a "filosofia perenne", perquè la consideraven el moll de l'os del pensament humà, allò més evolucionat i complex de la filosofia. Reconec

que a mi també m'ha sotraguejat aquesta descoberta. De la mà d'en Marià he accedit a Ramana Maharshi, Nisargadatta Maharaj, Ramesh Balsekar, el Ioga Vashista, les Upanishads i altres grans textos. Després d'entendre la posició no-dual, s'entén millor el llenguatge comú dels grans mestres i profetes religiosos de la història, malgrat les diferències dels mites que vertebraven la cultura de cada un d'ells.

L'essència de la filosofia de la no-dualitat, com ja el seu nom indica, és la comprensió i l'experiència de la Unitat, és a dir, l'home individual no és "ningú" diferent enfront d'Això que hi ha, d'Això que és. Només hi ha la Realitat, absoluta, independent de i més enllà de les visions parcials de cada individu. El pensament humà, que s'identifica amb un "jo" que s'enfronta al món i als altres, només és una estratègia de la vida per resoldre la supervivència, però no té cap realitat ontològica. En definitiva, això no està lluny del què explica l'antropologia i la psicologia modernes per molt que aquesta constatació ens deixa sense alè, com ens van anar deixant sense alè les descobertes de Galileu, Darwin, Freud, Marx, Nietzsche i tots els que han desmitificat el paper central del subjecte humà individual que, per afirmar-se, pretén dialogar de tu a tu amb un altre Superindividu fet a la seva imatge i a qui anomena Déu.

La no-dualitat, tant si l'expressa un teïsta com un no-teïsta, tant un creient com un ateu, podríem dir, ens diu que "no hi ha dos", que la Realitat és Una i els individus i totes les formes de l'univers en formem part sense ser-ne diferents ni estar-ne separats. La via que totes les tradicions recomanen per arribar a aquesta experiència de coneixement, encara que ho simbolitzin amb mites diferents com malda per explicar en Marià, és deixar enrere el propi egoïsme, la centralitat individual. Només amb el silenci de les pròpies concepcions i prejudicis, no buscant el propi profit ni en l'acció ni en les relacions, renunciant al protagonisme de ser "aquell qui fa", es pot transcendir el pensament automàtic que està al servei de la supervivència. Només per aquest camí interior es pot accedir a la creativitat i la llibertat del pensament no condicionat per la necessitat de viure.

Podria semblar que tot aquest esforç és alienant i ens pot mantenir lluny de la vida diària, fortament marcada per la pretensió de sobreviure. I és veritat que molts "espirituals" s'han perdut en una opció dual: la vida divina en contraposició a la vida humana, el cel contra la terra, l'esperit com alternativa a la carn. Però en Marià no ha parat d'escriure i de parlar de que no-dos significa literalment això: només hi ha el què hi ha, únic, i aquí hem de sobreviure, i en això hem de conèixer Allò que és, l'Absolut. Si volem li podem dir Déu, però no com un personatge particular sinó com a Tot o com a Natura que deia Spinoza.

Per això en Marià, enamorat de Déu, és a dir de tot Això que som, manté una esperança en el futur i la supervivència de la comunitat humana més enllà de la nostra pobra dotació genètica i cultural. I la via que propugna és la de transcendir els condicionaments i programacions arcaics. Ens cal, segons proposa, arribar a adquirir una qualitat humana profunda. Quan parla de la qualitat humana parla d'una transformació de la ment (altres diran una reordenació sinàptica radical del cervell, però és el mateix), una nova manera de conèixer i relacionar-se amb les coses a partir de la gratuïtat, la llibertat i la creativitat. I aquesta manera de conèixer és la no-dual. La de tants mestres, reformadors i profetes, la dels que es compadeixen de la ignorància i la curta volada espiritual dels humans, la dels que han intuït a Déu (per dir-ho d'alguna manera).

Només la qualitat humana d'un nombre suficient de persones pot ajudar a pensar i a gestionar la difícilíssima situació en què ens trobem els humans, enfrontats a sobreviure en l'ambient més hostil que mai ha conegut la nostra evolució: una cultura basada en el canvi i la innovació constants, fent equilibris entre l'autodestrucció i el nihilisme. Aquest estat qualitatiu superior, que els mites han simbolitzat de diverses maneres (Nirvana, Regne de Déu ...) és una possibilitat oberta a tots i és una necessitat de tots plegats si hem de continuar fent-nos humans. És l'únic objectiu que val realment la pena de cercar encara que no estigui al servei del jo individual. En Marià ens explica que aquest és el testimoni dels mestres de totes les cultures, i si ells ho han fet, és que tots ho podem fer. Jo penso que això és la fe: la confiança en el testimoni i el camí dels que ens han precedit en l'intent de "fer-se divins o fills de Déu" (un cop més emprant les paraules del venerables mites antics).

Sé que a en Maria li molesta la paraula "espiritualitat", que recorda el concepte dualista cartesià de donar preeminència a l'esperit enfront de la matèria. Avui dia, efectivament, no sabem veure la diferència entre els dos àmbits, que són el mateix (Teilhard de Chardin ja ho havia poetitzat intuïtivament). Per això parla més aviat de la recerca o maduració de la qualitat humana en cada persona i en tota la societat per ser fidels a l'evolució de la vida (ser fidels al Dharma, que diu la tradició oriental). Però al què anàvem: tothom entén què vol dir espiritualitat encara que la idea sigui equivocada o rebutjada. I en Marià no pot concloure en cap altra proposta en aquest camp que no sigui la de l'esforç gratuït per la visió mística. Tal com jo ho he entès, resumeix aquest esforç en una triple actitud.

En primer lloc, l'espiritualitat seria un coneixement "interessat" en la Realitat i no en el "jo". És Interès per allò que hi ha, tant si em convé com si no,

sense valoració ni discriminació. Un “interès desinteressat”, una apassionada sortida d’un mateix per anar al Món, un enamorament, com si diguéssim, que transcendeix el nostre natural narcisisme i que desitja conèixer Allò-que-hi-ha (i que no és diferent de mi).

En segon lloc seria l’abandó de la prioritat del propi interès de l’organisme individual que som. La lluita per desaferrar-se de les rutines i del pensament rutinari, de les convencions, dels prejudicis, dels automatismes i possessions que intenten fer la nostra existència segura en un determinat marc històric, ideològic, familiar i cultural. És la capacitat de posar en risc o parèntesi la nostra predisposició a sobreviure com a vivents necessitats. És desaferrar-se, sense prescindir-ne, d’allò que ens lliga als nostres programes genètics i culturals.

En tercer lloc, seria l’exercici del silenci interior. La paraula silenci sí que és del gust d’en Marià. Resumeix una actitud gairebé sobrehumana de callar el nostre diàleg interior i de predisposar el cervell a una reordenació del seu coneixement. En definitiva, un permetre que el cervell (i la ment que el segueix) s’adonin d’allò que som tots plegats, més enllà de particularismes i interessos individuals.

Aquestes són les característiques de la qualitat humana que preconitza en Marià, com a via espiritual per als homes i dones del nostre temps, sense creences ni religions, des de la pura laïcitat que ja és un fet cultural de la nostra societat. Al meu entendre, això significa una proposta de transcendència immanent, transcendència del sentit d’individualitat atàvic, tribal, cap a un sentiment de pertinença i identitat amb el Món que ho és Tot. En altres paraules, potser es podria resumir amb la paraula Amor. Un amor que és coneixement lliure, acció creativa, re-unió d’allò divers i experiència impersonal de la vida (l’amor personal sempre té quelcom d’interès particular).

Si, per acabar, hagués de resumir tota la faramalla anterior, diria que Marià Corbí representa per a mi tres coses (encara que ell deu ser més que aquestes tres coses): una visió comprensiva i científica del passat i la memòria humana, un existir pacificat en l’ara i aquí, entenent i acceptant que la dinàmica de la Realitat em depassa, i, finalment, una proposta per a encarar i gestionar el futur amb les forces de ciència i saviesa de les que disposem. No és poc si ho prenc com a proposta personal. Ser algú amb aquesta qualitat humana ja no és ser algú en particular, més aviat és deixar de ser només algú que sobreviu en particular per esdevenir allò total pel què sí valdria la pena viure.

Jo i d'altres ja ho hauríem deixat córrer si no fos que en Marià insisteix, im-misericorde, que cal seguir el camí d'aquells mestres que tan bé ha estudiat i que per alguna cosa ens han transmès la seva experiència, que és herència per a tota la humanitat.